

ALS JUSTUS VAN MAURIK DIT EENS HAD GEWETEN
ZES EEUWEN GESCHIEDENIS VAN DAMRAK NR. 49

DEEL 2

DOOR

DRS. S.A.C. DUDOK VAN HEEL

DE VERGULDE BIJBEL

Na de kadeaanleg van 1531 was het huis van 't Claverblat' verbouwd en in tweeën gedeeld, omdat een plaats aan de haven kostbaar was geworden. Het noordelijk deel van het huis van Lubbert Nut werd later door zijn schoonzoon Hendrick van Marcken (. . -1585) en diens kinderen tot 1590 bewoond. Het zuidelijk deel werd verhuurd⁴⁸. De oudst bekende huurder was de weduwe van Jan Janszn (1543), over wie niets bijzonders valt te vertellen. In 1553 vinden wij er Jacob Cluft, wiens moeder in het buurhuis (nr 50) woonde, waar hij zich na haar dood vestigde. Dan volgt in 1562 Ghijsbert Boon, die nog in hetzelfde jaar het andere buurhuis 'de

Uitgeversvignetten, waarvan een met het merk van Laurens Jacobszn.

Gulden Soutmaet' (nr 48)⁴⁹ kocht. Ghijsbert Boon was een der ondertekenaars van de Doleantie van 1564, maar hij behoorde later niet tot de fugitieven die door de Raad van Beroerten werden veroordeeld. **Lambert Elbertszn** (1568) en **Rijcke Dirckszn** (1569) huurden beiden het huis na de confiscatie van **de Majesteijt**. Voor hen beiden geldt dat er aan hun namen niets valt toe te voegen.

Met de volgende bewoner die wij in 1585 op dit adres leren kennen is dat heel wat anders. Het was de boekverkoper **Laurens Jacobszn** (ca. 1561-1603) uit **Barsinghorn** bij Alkmaar. Hij trouwde op 5 mei 1585 in de Oude Kerk met de uit Alkmaar afkomstige **Marritgen Philipsdr** (1564-1637). **Laurens Jacobszn** was een leerling van de eerste grote Amsterdamse uitgever **Cornelis Claeszn** (ca. 1546-1609), die bij zijn ondertrouw als zijn getuige assisteerde. **Cornelis Claeszn** was, voordat hij zich in de zomer van 1578 in Amsterdam vestigde, werkzaam geweest in Emden en Enkhuizen. **Cornelis Claeszn** is vooral bekend gebleven om zijn uitgaven van reisbeschrijvingen, welke later door de uitgever **Willem Janszn Blaeu** (1571-1638) zouden worden voortgezet.

De eerste uitgave van **Laurens Jacobszn** werd in 1585 in Leiden gedrukt, met op de titelpagina:

De Roomsche historie oft gesten door den alder vvelsprekensten ende vernaemste Historie-schrijver Titum Livium beschreven. Waer wt niet alleen alle wereltlijcke staten tot vromicheyt ende ridderlijcke manlijcke feijten beweecht ende ghedronghen maer oock alle ander staten tot grooter recreatien ende gheneughten des herten ghetrocken sullen worden. Tot Amsterdam, Bij Lourens Jacobszoon Boeckvercooper op het vvater int vergulde Clauerblat. Anno M.D.L.xxxv.

Dit is de enige uitgave van **Laurens Jacobszn** met als adres 't Gulden Claver-

Laurens Jacobszn met zijn gezin AN^o. 1598. AETA. MEA .36. VXORIS .34. IACOBI .12. HENRICI .10. IOANNIS .1/2. met merk van **Laurens Jacobszn**. Toegeschreven **Pieter Pieterszn**, paneel 73x166 cm.

Oost-Berlijn Staatliche Museen

blat', want niet erg lang daarna hing er 'de Vergulde Bijbel' uit dat in al zijn verdere uitgaven staat vermeld. Sedert 1587 verscheen er bij hem een reeks van protestantse bijbels. Vandaar het uithangteken 'de Vergulde Bijbel'. Laurens Jacobszn is niet de eerste uitgever van bijbels in Amsterdam geweest. De oudste uitgeverij 'de Bijbel' wordt in 1543 in de Warmoesstraat (nr 193)⁵⁰ vermeld, waar in de jaren twintig van de zestiende eeuw de internationale uitgever Willem Corver (. . . - 1533/35) zijn boeken op de Amsterdamse markt bracht⁵¹. Dit huis stond in 1587 nog als 'de Bijbel' bekend, zodat Laurens Jacobszn ter onderscheiding 'de Vergulde Bijbel' moest uithangen. Bovendien blijkt uit het impressum van drie boeken van Cornelis Claeszn uit 1593-1595, dat hij een filiaal te Hoorn had **op 't Noord, in den Vergulden Bible**⁵². De boekverkoper Cornelis Claeszn was namelijk poorter van Hoorn⁵³.

De boekverkoper Laurens Jacobszn is een van de belangrijkste bijbeluitgevers van zijn tijd geweest. Met de opkomst van de reformatie was er een zeer grote behoefte aan gedrukte bijbels ontstaan en de veelvuldige en snelle opeenvolging van de verschillende drukken bevestigt dit in hoge mate. Tussen 1587 en 1596 verschenen er niet minder dan acht bijbeluitgaven bij Laurens Jacobszn, waarvan er vier in folio en vier in quarto formaat waren. Die bijbels heeft hij in Alkmaar, Leiden, Delft, Dordrecht en Haarlem laten drukken. Deze zijn met **grootte begeerte gekocht geworden**. Een oplage van 1300 exemplaren, zoals een uitgave van zijn zoon in 1625 haalde, zal echter nog wel niet voor hem van de persen zijn gekomen.

Laurens Jacobszn is in 1591/95/1600 diaken geweest en Marritgen Philipsdr was in 1608 als weduwe diacones samen met **Geertgen Jans, vrijster int Claverblat** (1552-16 . . .). Om de rol van Laurens Jacobszn als uitgever van bijbels beter te kunnen begrijpen, is het noodzakelijk om enige aandacht aan zijn schoonfamilie te schenken. Zijn schoonvader Philips Corneliszn (1543-1608), alias Groote Philips, was een lid van de Amsterdamse regentenfamilie Boom (Ackerman), waarin reeds vroeg ketters voorkwamen⁵⁴. Op jonge leeftijd was hij in 1561 te Alkmaar getrouwd met Grietje Dirksdr (. . . -1570), die waarschijnlijk uit een Alkmaars regentengeslacht stamde, want in 1565 werd Philips Corneliszn in de Alkmaarse Vroedschap opgenomen. Philips Corneliszn was een der voormannen der gereformeerden in Alkmaar. In 1566 had hij er bij Brederode op aangedrongen om de Minderbroederskerk voor de gereformeerde eredienst aan te wijzen. Nadat dit verzoek was afgewezen, werd de kerk door beeldenstormers geplunderd. De Raad van Beroerten heeft de betrokkenheid van Philips Corneliszn met deze plunderingen ernstig aangerekend en daarom stond hij op 31 augustus 1568 bovenaan op de lijst van verbannen Alkmaarders. Hij is daarop naar Emden uitgeweken, waar hij van 1568 tot 1572 diaken der gereformeerde gemeente is geweest. Nog vóór het beleg van Alkmaar was hij in de stad terug, waar hij een der eerste lidmaten van de gereformeerde gemeente is geweest. Wegens zijn grote aandeel in het verzet werd hij in 1573 als burgemeester aan de regering toegevoegd. In 1578 was hij wederom burgemeester van Alkmaar, maar vrij kort na de Alteratie moet hij

naar Amsterdam zijn teruggekeerd, waar zijn tweede vrouw vandaan kwam. Soms vinden wij deze geboren Amsterdammer in de Amsterdamse stukken van na 1578 terug als Philips Corneliszn van Alkmaar, maar nooit als Philips Corneliszn Boom ! Hij bleef bekend als Philips Corneliszn. Omstreeks 1570 zal hij in Emden zijn hertrouwd met de weduwe van Meeus Pieterszn (1536 -ca. 1569), die in 1568 samen met zijn moeder Lijsbeth Jan Pauwendr (1512-na 1568) uit 'de Gulden Reael' (= Damrak nr 53) was verbannen door de Raad der Beroerten. Het milieu van Lijsbeth Jan Pauwendr kwamen wij hiervoor reeds tegen⁵⁵. Ook na 1578 is Philips Corneliszn actief voor de kerk gebleven, waardoor hem een plaats in de Amsterdamse regering werd onthouden. In 1580/83/86/89/92/95/98/1601/04/07 was hij ouderling. Hij is ook een trouwe bezoeker van de synodes van Emden 1571, Alkmaar 1575, Enkhuizen 1581, Den Haag 1586, Hoon 1596, Edam 1605 en Amsterdam 1607 geweest. Met de steun van zo'n schoonvader was het goed bijbels verkopen.

Laurens Jacobszn had in 1603 op de zuidhoek van de Mandenmakerssteeg aan het Damrak het huis 'de Stam van Jesse' (nr 46) gekocht. Het zal de bedoeling zijn geweest om zijn boekhandel en binderij naar dit ruimere huis te verplaatsen, maar

Jacobus Laurentius (1586-1644), predikant
Dirck Matham 1642

Atlas Gemeentearchief Amsterdam

*Qui CHRISTI ceterum LAURENTIUS ore difecto.
Scripsitq; clavis sanctivocem reddidit.
Talis erat cultu nam cetera dona papyro
Mandaant, moribena Roma quæ canet.
Munitionaria anno, 1637. PHIL. PARKERUS D.D.*

THRÆNI ofte THRANEN

Over den droevigen doodt

Van den

Eerwaerden, Godsaligen, Hooghgeleerden, Wijtberoemden Theologant,

D. IACOBOLAVRENTII.

In syn leven Prædicant tot Amſterdam.

Overleden den 19. Martii 1644.

1.

JACOB Godesknecht, ghyfytēn **JAGNACOP**
Vetredct in de **Gront**, end op des **H o o f d e s** Top

Der **BAAL S** Priefters ſtout, die *d'Oudevaders* roemen
Maet 'tis haet al te doen, om *d'eene Stadt* van *Romen*.

2.

Ghy hebt als **DAVID** cloeck, den **GO LIATH** gevelt,
Al met *syn eygen Smeert*, int *Pauſelycke velt* :

Ghy hebt *ſeer naeckte* getoont den *Aert der Je s u s t e N*,
Die u met *tanden ſcheyt*, *gedaelen te verbyten* :

3.

Ghy hebt den *Roomſchen ſtoel*, van onder los gemaect,
Soo dat het *groot gebouw* van allen kanten ktaect :

U *penne* was u *Smeert*, *Godts woort u ſcherpe pylen*,
Dat *Rercker* nedervelt, als *Axen* ende *Bylen* :

4.

L A U R E N T I U S vetmaedt, die *Oude Martelaer*
Is op een *Rooſter* beet *gedoor* itit openbaet,

Maet *uwes liefden Brandt* tot *Godes eer en Leere*'

Die hebben voor den *tijt u crachten* doen vetteeren.

5.

Ah! dat die *felle doot*, gedoot heeft *ſulcken H e l t*?

Eu dat *ſoo'n kleecken bandt*, is onder d'*Aerd*' geſtelt.

G o d T wil van *Synen geest*, *veel andere* verwecken !

Die **B A B E L** inden *gront*, voott moogen *nedertrecken*.

G. A. P. A.

Amico ac Confratri lugens poſuit

Ætat. 70. miniſt. 44

op 4 november 1603 werd Laurens Jacobszn in de N. Z. Kapel begraven en de verhuizing ging niet door. Er heerste in 1603 een hevige pestepedemie in de stad, waarvan Laurens Jacobszn het slachtoffer zal zijn geworden. Enkele jaren later vinden wij de boekhandel van Willem Janszn Blaeuw in 'de Stam van Jesse'⁵⁶.

Van de tien kinderen van Laurens Jacobszn en Marritgen Philipsdr waren er in 1603 nog maar vier in leven, voor wie hun moeder ter Weeskamer 6100 gulden be-
wees. Het lag voor de hand dat de oudste zoon Jacobus Laurentius (1586-1646)⁵⁷ in Leiden theologie zou gaan studeren, waar hij op 14 mei 1604 werd ingeschreven. Jacobus was het eerste kind geweest dat in september 1586 in 't Gulden Claverblat' werd geboren. Zijn onderwijs heeft hij aan de Latijnse School van de Nieuwe Zijde genoten. In Leiden kreeg hij met de hoogleraren Gomarus en Arminius te maken. Vanaf 1608 zette hij zijn studies in het buitenland voort te Heidelberg en Genève. Vervolgens reisde hij door Frankrijk, Engeland en de Zuidelijke Nederlanden, waarna hij in 1611 in Amsterdam terugkeerde. Zijn loopbaan als predikant begon in 1612 te Nieuwe Niedorp, waar hij al meteen met remonstrantse woelingen te maken kreeg. Jacobus Laurentius was een bestrijder van de Jezuïten en Remonstranten. In 1621 werd hij in Amsterdam beroepen als de opvolger van de beruchte predikant Smout. Hij schreef een herziene uitgave van de bijbel en verder is Laurentius voornamelijk bekend om zijn polemische geschriften. Een van zijn aardigste werken is voor ons zijn Kroniek wan *Staets*, waarin hij in 1628 de

Grafzerken in het hoogkoor van de Oude Kerk van Ds. Jacobus Laurentius en Philips Laurenszn. Zn 1601 bad Philips Corneliszn een dubbelgraf op het hoogkoor gekocht, dat in 1636 onder twee kleinzonen werd verdeeld. Opmerkelijk is dat de beide broers elk een verschillend wapen in hun zerk lieten aanbrengen.

Tekening door B. Bijtelaar

Atlas Gemeentearchief Amsterdam

*Philips Laurenszn (1602-1640),
apotheker
Claes Moyaert 1640 (detail),
regenten en regentessen van het
Oude Mannen- en Vrouwengasthuis*

bouwwerken van zijn stiefvader Hendrick Jacobszn **Staets** (1559-ca. 1631) beschreef. Hendrick Jacobszn **Staets** was de meester stadstimmerman, die een zeer belangrijk aandeel in de stadsuitleg van 1612 heeft gehad.

'T SCHIJFBOECK

Veel werken van Jacobus Laurentius hebben het licht gezien in de uitgeverij van zijn broer Hendrick Laurenszn (1588-1649), die de boekhandel van zijn vader voortzette, toen hij er oud genoeg voor was. Net als zijn vader heeft Hendrick Laurenszn zijn opleiding gekregen bij de vermaarde Cornelis Claeszn in diens boekhandel 't **Schrijfboek**' aan het Damrak (nr 36). Hij moet daar nog werkzaam zijn geweest, toen Cornelis Claeszn in 1609 overleed. Uit diens nalatenschap werd door Hendrick Laurenszn voor 15.000 gulden aan boeken overgenomen, waarvoor hij op 12 maart 1610 een schuldbekentenis tekende. Hij zou in acht jaarlijkse termijnen voldoen. Hendrick Laurenszn heeft eveneens het uithangteken van Cornelis Claeszn overgenomen en zo werd 'de Vergulde Bijbel' op nummer 49

door 't Schrijfboek' vervangen. Daarmee werd duidelijk gemaakt, dat het karakter van de uitgeverij was veranderd en het accent minder op de bijbeluitgaven was komen te liggen. Het fonds van Hendrick Laurenszn was belangrijk met wetenschappelijke en latijnse uitgaven uitgebreid, zoals dat bij Cornelis Claeszn gebruikelijk was geweest. De stichtelijke werken zouden echter nog wel een zeer belangrijk deel van zijn fonds blijven uitmaken.

Na de dood van Laurens Jacobszn was de boekhandel en uitgeverij in 'de Vergulde Bijbel' enige tijd waargenomen door Jan Evertszn Cloppenburg (1571-1648). Toen Hendrick Laurenszn 't Schrijfboek' op nummer 49 uithing, nam Jan Evertszn Cloppenburg het uithangteken van 'de Bijbel' mee naar zijn eigen adres aan het Damrak (nr 41), waar hij zich op zijn beurt specialiseerde in het uitgeven van bijbels. Het Damrak tussen de Vrouwensteeg en de Oudebrugsteeg was in het begin van de zeventiende eeuw een waar centrum van boekverkopers en uitgevers geworden.

De uitgeverij en boekhandel van Hendrick Laurenszn heeft zo goed gelopen,

Compagnie van kapitein Cornelis de Graeff (1599-1664) en luitenant Hendrick Laurenszn (1588-1649).

J. Backer 1642, doek 367x499

Rijksmuseum

CATALOGVS,

Ofte

Register van verscheyde

Boecken die Hendrick Laurentsz. Boeckverkooper
tot Amstelredam op zijne kosten heeft laten
Drucken/ ofte van andere ghelochte ende
by hemin menichste te vinden zijn.

Titelpagina van de fondscatalogus van Hendrick
Laurenszn uit 1628.

Universiteitsbibliotheek Bazel

AMSTELREDAM,

Voor Hendrick Laurentsz. op 't **VV**ater
in 't Schrijf-Boeck, Anno 1628.

dat hij het zich in 1625 kon veroorloven om zijn geboortehuis aan te **kopen**⁵⁸. In 1631 vinden wij hem op dit adres voor een vermogen van 20.000 gulden aangeslagen. Zijn gegoedheid blijkt wel het beste uit het feit, dat hij het in 1625 bracht tot luitenant van Wijk ⁵⁹. Hendrick Laurenszn was op 1 november 1609 door dominee Petrus Plancius in de echt verbonden met Grietje Tijmansdr (1589-1629) en op 27 april 1632 werd zijn tweede huwelijk met Grietje Claes Visscher (1590-1645) in de Nieuwe Kerk voltrokken. Toen op 30 maart 1644 een van zijn dochters in ondertrouw ging, woonde Hendrick Laurenszn nog op 't Water, maar op 23 januari 1645 werd zijn tweede vrouw van een adres aan het Singel in de Oude Kerk begraven. Het huis aan het Damrak was in 1643 verkocht en hij zal per 1 mei of 1 november 1644 naar het Singel zijn verhuisd; niet erg ver van de Jan **Rodenpoortst**oren. Hij had daar opnieuw 't Schrijfboeck' uitgehangen en het was vanuit dat huis dat **Hendrick** Laurenszn op 5 januari 1649 naar de Oude Kerk werd gebracht om er bij zijn beide echtgenotes te rusten⁶⁰. Ondertussen was er aan het kleine huis aan het Damrak nr 49 een einde gekomen.

DE GULDEN MOLEN (I)

Na de uitweiding over de bewoners van het kleine huis keren wij terug naar het grote huis 't Gulden Claverlat', dat in 1590 in handen van Hendrick Anthoniszn Wissel was gekomen⁶¹. In 1592 was Hendrick Anthoniszn Wissel tevens eigenaar

van het **buurhuis** 'de Valck' (= Damrak nr 50) geworden⁶².

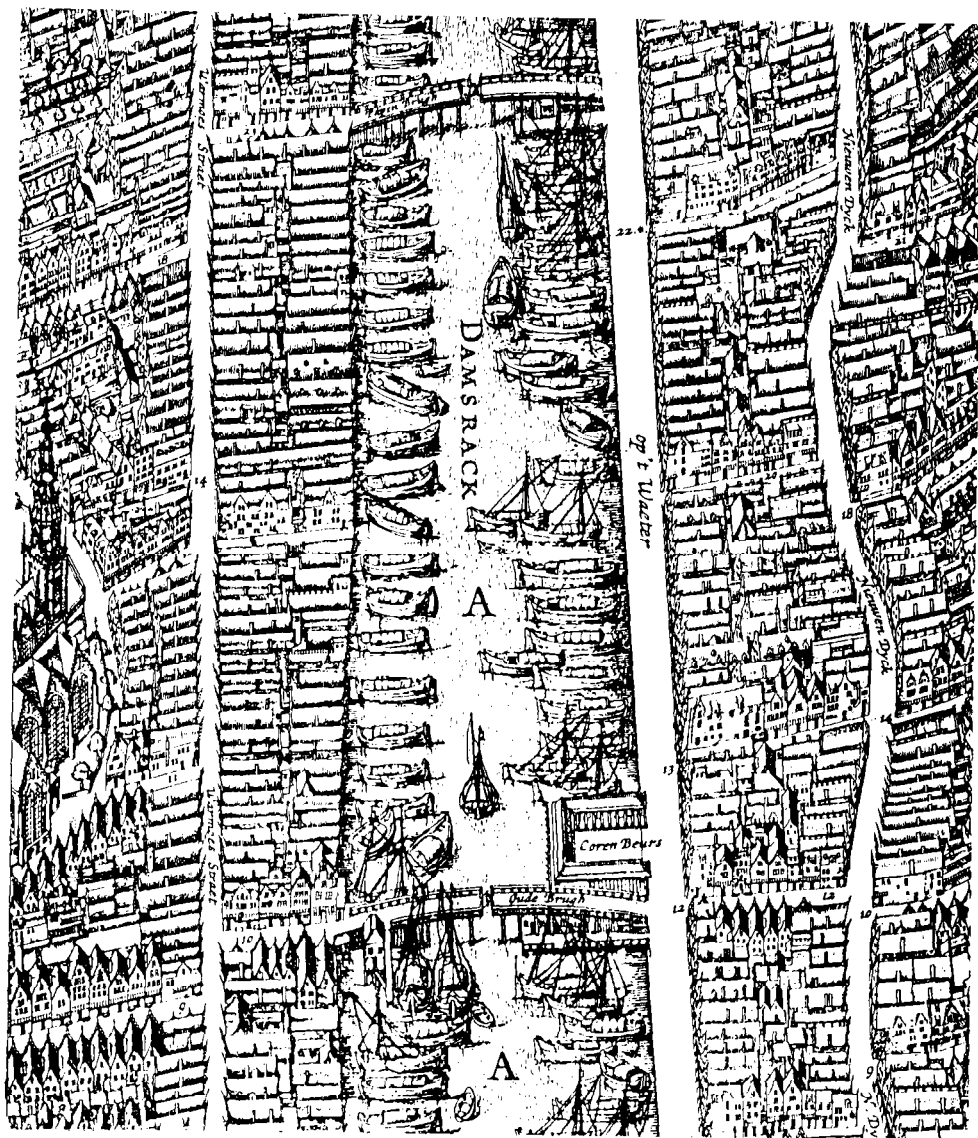
De nieuwe eigenaar van het huis was op 11 juni 1584 als koopman poorter van Amsterdam geworden. Hij kwam uit Gorinchem en handelde in kruidenierswaren, zodat wij hem meestal als kruidenier of apotheker in de stukken vermeld vinden. In die tijd was het beroep van kruidenier-koopman nog een nieuwe moderne bedrijfstak in Amsterdam. De kruidenier handelde in een grote varieteit van geïmporteerde producten als: brood- en poedersuiker, kandij, siroop, **sucade**, pruimen, vijgen, rozijnen, krenten, amandelen, kastanjes, okkernoten, limoenen, rijst, olijfolie, wijnazijn, honing, tabak, peper, **notemuscaat**, foelie, kruidnagelen, kaneel, gember, aligaan, kappers, saffraan, zoethout, kalmoes, seneblad, anijs, komijn, karwijzaad, venkelzaad, torkruid, zevenzaad, luiskruid, lavaszaad, slaapbollen, reinevaar, irias, bakelaar, paradijskorrel, jeneverbes, gom-dragant, alsmede loodwit, krijtwit, oker, **geelsel**, menie, rood-aarde, krap, roodsel, koperrood, spaans-groen, blauwswel, muur-zwart, lamp-zwart, zwartsel, maar ook was, terpentijn, hars, wierook, mastiek, lak, lampolie, Spaanse zeep, sumak, galnoten, weedas, zwavel, aluin, albast, kalmijn, kwikzilver, bolus en andere. Door deze grote varieteit in artikelen kon het niet uitblijven, dat zich van deze bedrijfstak kruidenier-koopman in de loop der tijden de volgende zelfstandige beroepen afsplitsten: de drogist, apotheker, tabakshandelaar, verfverkoper, suikerbakker (= suiker-raffinadeur) en niet te vergeten de kruidenier-winkelier en **anderen**⁶³.

In 1585 waren er reeds enkele kruideniers-kooplieden in Amsterdam gevestigd, onder wie Hendrick Anthonisz Wissel een der eersten is geweest. De meesten van hen waren uit het Zuiden -voornamelijk Antwerpen- gekomen en hadden zich langs 't Water gevestigd. Hendrick Anthonisz Wissel woonde daar aanvankelijk bij de Baafjessteeg in 'de Roode Molen' (= Damrak nr 71)⁶⁴, thans opgegaan in het complex van C & A. Nadat Hendrick Anthonisz Wissel 't Gulden **Claverblad**' had aangekocht, heeft hij het pand betrokken en er 'de Gulden Molen' **uitgehangen**.⁶⁵ Hij hield kennelijk 'de Molen' als uithangteken aan, maar moest het ter onderscheiding van 'de Roode Molen' vergulden.

Na de aankoop van het **buurhuis** 'de Valck' trok Hendrick Anthonisz Wissel in 1592 al weer uit het huis en kwam toen met de huurder overeen *daer inne te laten alles wat nagelvest off daer inne deur hem ten behouwe sijner neeringe gemaect was*⁶⁶. Zelf betrok hij met zijn gezin 'de Valck' en hing daar ten teken van zijn kruidenierderij 'de Gaper' uit⁶⁷.

Naast zijn kruidenierderij heeft Wissel landelijk in bankierszaken gedaan. Om zijn geldzaken wat grootser op te kunnen zetten, richtte Wissel zich in augustus 1593 in een rekwest tot de Staten Generaal met een verzoek om een Compagnie van Wisselbanken te mogen oprichten. Zijn oogmerk was om zo tot een betere mogelijkheid van financiering in het door oorlogen geteisterde Europa te komen. Er op rekenend dat hij het fiat op zijn rekwest zou krijgen kocht Wissel als '**opper-comptoirmeester**' van zijn compagnie in het Noordeinde in Den Haag voor 14.200 ponden Vlaams *dat seer schone en kostelijke huys en gebou, 't welk alle andere*

Heeren huysen in veelheyt en schoonheyt van kameren en saletten, kelders en heerlijkheyt die in den Hage staat te boven gaet ⁶⁸, het huis van de voormalige ontvanger-generaal van Holland, thans als het Paleis Noordeinde bekend. Het had

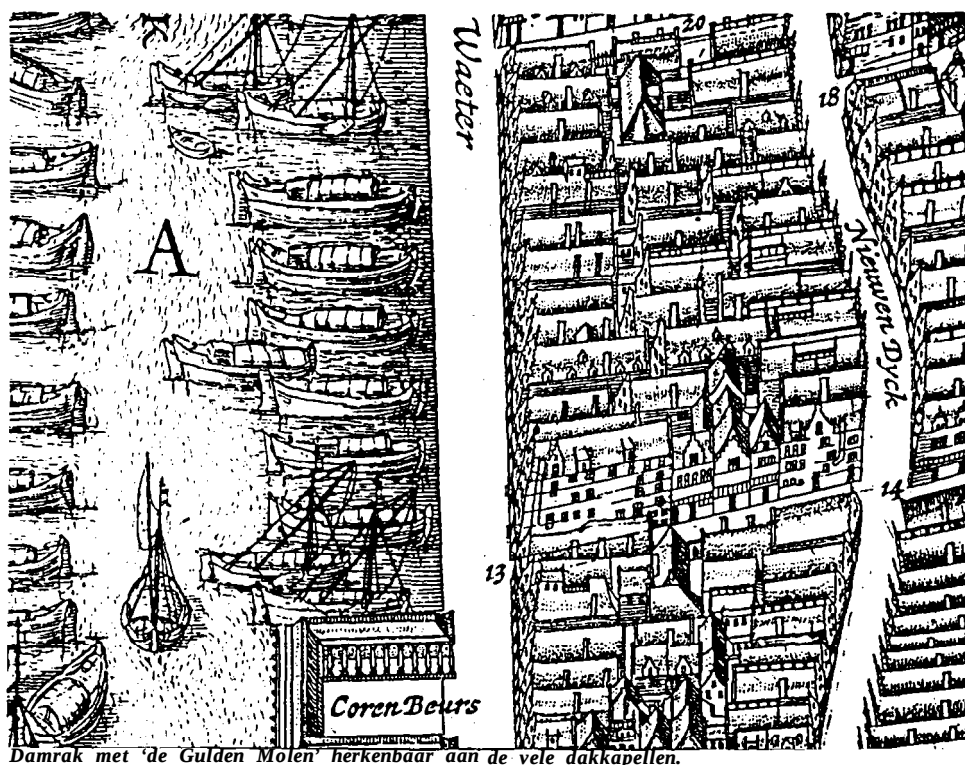

Damrak in 1625
Detail stadsplattegrond door Balthasar Florisz.

Atlas Gemeentearchief Amsterdam

het hoofd-kantoor van de compagnie moeten worden. Ter verfraaiing liet hij er alvast een witmarmeren voorpoort plaatsen.

Doordat **Hendrick** Anthonisz van Wissel het huis slechts van een van de twee eigenaren had gekocht zijn er moeilijkheden ontstaan. Daarvan werd door de Staten van Holland, die 'het Noordeinde' voor bewoning door Louise de Coligny hadden gehuurd, gebruik gemaakt door zich eveneens als koper op te werpen, voordat de overdracht aan Wissel had kunnen plaats vinden. Met de beide partijen van eigenaars kwamen de Staten in januari 1595 overeen om 'het Noordeinde' voor hetzelfde bedrag, dat met Wissel was overeengekomen, te kopen. Voor zaken van zijn compagnie vertoefde Wissel sedert eind **1594** in het Zuiden van Brabant. In Antwerpen en Brussel had hij contacten met de landvoogd Ernst van Oostenrijk en de agenten van de koning van Spanje. Na zijn terugkeer uit Brabant in 1597 viel Wissel de prinses in 'het Noordeinde' lastig. In juni **1598** liet hij Louise de Coligny zelfs door een deurwaarder uit 'het Noordeinde' zetten, waarna hij het huis zelf met vrouw en kinderen heeft betrokken.

Damrak met 'de Gulden Molen' herkenbaar aan de vele dakkapellen.

Atlas Gemeentearchief Amsterdam

Daarop werd Hendrick Anthoniszn Wissel op last van de Staten van Holland gevangen gezet in de **Gevangenenpoort**⁶⁹ en aangeklaagd wegens hoogverraad wegens zijn activiteiten in Brabant. Hiervoor stond Wissel de doodstraf met executie met het zwaard en confiscatie van zijn goederen te wachten. Tijdens zijn gevangenschap heeft Wissel het zijn cipiers zo lastig gemaakt, dat hij op water en brood in de yseren *camer* werd gezet. Op de **18e** november **1602** werd hij voor eeuwig uit Holland en West-Friesland verbannen en het huis 'het Noordeinde', waarvan hij nog geen cent had betaald, geconfiscieerd⁷⁰. Na zijn vrijlating vestigde Wissel zich in Utrecht, vanwaar hij revisie van zijn vonnis probeerde te verkrijgen, doch zonder enig resultaat⁷¹. Door zijn gevangenschap in Den Haag was hij vrijwel geruïneerd en door zijn compagnons **verlaten**⁷², maar naast zijn Compagnie van Wisselbanken had hij nog andere projecten lopen.

Al in Amsterdam was Hendrick Anthoniszn Wissel zaken gaan doen met de Antwerpse koopman Pieter van der Haghen, die in die periode van **1588** tot **1595** in Amsterdam had gewoond en sedertdien zijn zaken vanuit Rotterdam deed. Daar adviseerde het 'financieel genie' Wissel hem in diens ondernemingen. Samen hadden zij in 1596 een verzoek aan de Staten Generaal gericht om vier schepen naar West-Indië uit te mogen rusten en eventueel Oost-Indië aan te mogen **doen**⁷³. In 1598 rustte Pieter van der Haghen wederom een vloot van vijf schepen uit, die via de Straat Magelhães, de Philippijnen, China en Japan en langs Kaap de Goede Hoop een reis om de wereld maakte. Kort daarop was eveneens Olivier van Noort vertrokken om dezelfde wereldreis te maken. Met de vloot van Van Noort ging Jan **Franszn** van Marcken (**1573**- . .) mee als schrijver op de '**Hendrick Frederick**'. Deze Jan **Franszn** van Marcken, die nog in 't Gulden Claverblat' was geboren, kwam in 1601 behouden van zijn wereldreis in Amsterdam terug. Hij werd later aangesteld tot commies voor de Magalaense Compagnie op **Ter-nate**⁷⁴.

Op 7 januari 1593 was door Pieter van der Haghen en de eveneens uit Antwerpen afkomstige koopman Hans Merchijns (1548-1624) een krediet van 1600 ponden Vlaams – 9600 gulden -verleend aan Hendrick Anthoniszn Wissel, waarvoor hij zijn huis 'de Gulden Molen' op 't Water in onderpand had gegeven *by forme van coop ende overdrachte*. Er was bedongen dat, indien de kredietgevers zouden worden aangesproken en het bedrag niet binnen één jaar was ingelost, het huis voor 14.000 hun eigendom zou worden. Het verschil zou dan aan Wissel ter hand worden gesteld. Doordat het bedrag in januari **1594** niet was ingelost hadden de beide kooplieden rechten op het huis gekregen. Pieter van der Haghen had daarop zijn aandeel op 15 februari 1594 aan Hans Merchijns overgedaan, die uit vriendschap voor Hendrick Anthoniszn Wissel hem, opdat hij zich later niet zou hebben te beklagen, nog een jaar extra gaf om het huis alsnog voor hetzelfde bedrag te behouden, mits hij de 1600 ponden Vlaams en acht procent interest zou voldoen vóór 7 januari **1595**, waarvoor Wissel hem *grootelijcx bedanckte*. Wissel zat in januari 1595, zoals wij uit de affaire van 'het Noordeinde' weten, in Brabant. Vol-

gens zijn zeggen had hij toen zijn financiële verplichtingen niet kunnen nakomen, omdat hij er enige tijd gevangen had gezeten.

Hans Merchijs had het huis op 4 februari 1595 doorverkocht aan zijn neef **Guil-**liam Wijs (ca. **1552-1611**), die 'de Gulden Molen' al in **1594** had betrokken. Tot ieders verbazing had Wissel in **1594** nog een huurcontract met Wijs opgemaakt. **Wi-**ssel was met Wijs een huur van **1500** gulden per jaar overeengekomen, waarover later moeilijkheden zouden ontstaan. Dit huurcontract was in 1597 door schepenen van Amsterdam nietig verklaard.

Na zijn terugkeer uit Brabant probeerde Hendrick Anthoniszn Wissel zijn huizen in Den Haag en Amsterdam terug te krijgen. Aanvankelijk was hij nog met Hans Merchijs een jaarlijkse **losrente** van **f 200.-** wegens 'koop' overeengekomen, welke door Merchijs meteen aan zijn neef Wijs was **overgedaan**⁷⁵. Op de 24ste november 1597 had Wissel een notaris naar het huis van Hans Merchijs gestuurd – hij vond dat hij slechts met Merchijs en niet met Wijs te doen had – om hem 2262 ponden Vlaams en 15 schellingen aan te bieden en het verzoek hem het pand weer over te dragen. De vrouw van Merchijs, die de notaris te woord stond, weigerde het geld **lopende buyten de deur seggende: 'Ick wil 't niet ontfangen ende zal 't geld wten huysse werpen'**⁷⁶. Volgens Wissel was het huis 'de Gulden Molen' meer dan 14.000 gulden waard, maar dan moest hij volgens Merchijs wel eerst voor goede borgen zorgen, wat hem toen niet zou lukken. Wissels huis 'de Gaper' was maar **9.900** gulden waard en zwaar belast⁷⁷ en **zo** het **huys moch comen aff te branden, daer het Godt voor bewaere wil**, zou 'de Gulden Molen' daarvan de schade moeten dragen. Volgens Wissel had Merchijs het huis ook niet mogen doorverkopen en hij maakte voor het gerecht van Amsterdam een proces aanhangig, dat door hem op 15 mei 1598 werd verloren. De zaak kwam toen in hoger beroep voor het Hof van Holland. Bij uitspraak van **26** november **1602** en revisie voor de Hoge Raad op 29 juli 1606 werd Wissel definitief in het ongelijk gesteld, waarna **Guilli-**am Wijs zich definitief als eigenaar van 'de Gulden Molen' **moch beschouwen**⁷⁸. Maar nog gaf Wissel het niet op. Vanuit Engeland, waarheen hij in maart 1608 was vertrokken om er **zijne groote ende nootwendige affairen te dirigeren** – vaart op West- en Oost-Indië ? – liet hij in augustus **1608** door zijn vrouw uitzoeken of er nog mogelijkheden waren om tot de heropening van het proces te komen, waarvan het niet meer is **gekomen**⁷⁹.

De avonturen van het 'financieel genie' Hendrick Anthoniszn Wissel waren op een fiasco uitgelopen. Zijn kinderen vinden wij later als eenvoudige burgers in Utrecht terug. Zijn in Den Haag geboren zoon Jan was aanvankelijk schoenmaker en later herbergier in de Domstad.

DE GULDEN MOLEN II

Hendrick Anthoniszn Wissel had 'de Gulden Molen' in 1592 aan Hans Merchijs (Antw. **1548-1617**)⁸⁰ verhuurd. Merchijs had Antwerpen bij de eerste exodus van 1579-1580 -na de Spaanse Furie van **1576-** verlaten en zich met zijn familie in

Rotterdam gevestigd, waar wij hem in 1582 als kruidenier vermeld vinden. Hans Merchijs liet zijn zaken in Rotterdam spoedig over aan zijn broer **Jacques** Merchijs (Antw. 1551-Rott. 1633)⁸¹ en trok verder naar Amsterdam, waar hij op 13 september 1586 als koopman poorter werd. Nog wat later vinden wij hem als suikerbakker in Amsterdam vermeld ⁸². Het ligt voor de hand dat hij, nadat hij 'de Gulden Molen' had gehuurd, in de voormalige zeepziederij der Van Marckens zijn suikerbakkerij heeft ingericht. Deze suikerbakkerij in 'de Gulden Molen' werd in 1594 door Hans Merchijs overgedaan aan zijn neef Guiliam Wijs (Antw. ca. 1552-1611), die op 3 februari 1586 als suikerbakker poorter van Amsterdam was geworden. Wijs behoorde eveneens tot de hiervoor aangehaalde groep van **kruidenier**-kooplieden die Antwerpen hadden verlaten en hun bedrijven naar het noorden hadden verplaatst.

Guiliam Wijs had zijn huurcontract nog opgemaakt met Hendrick Anthoniszn Wissel. Er was bepaald dat hij *'t selve huys borgerlijck ende behoorlijck zoudt bewoonen ende* gebruycken, maar Wissel bemerkte dat Guiliam Wijs zonder zijn toestemming bezig was *'t selve huys te maecken ende breecken* en eiste toen van hem dat alles *watter gemaectt, gebroken offe geacteert is in tijden en wijlen t'(sijnen) costen wederom* (sou) *doen* hermaecken, *repareren ende stellen in sijnen eerste behoorlijcken staet*⁸³. Tijdens deze verbouwingen van 1594 zal onder andere een kelder onder de keuken zijn gemaakt; een nieuwe luxe, zoals een halve eeuw vroeger de keuken uit het huis naar de binnenplaats was verzet. Het huurcontract tussen Hendrick Anthoniszn Wissel en Guiliam Wijs werd door de schepenen nietig verklaard en daarom kon Wijs rustig met zijn vertimmeringen voortgaan, waarbij hij **grootte periculen van brant** heeft gehad die hem op extra kosten hadden **gejaagd**⁸⁴. Tenslotte werd hij na langdurige processen in **1606** definitief als nieuwe eigenaar van 'de Gulden Molen' erkend.

In die jaren zal de huishouding zijn gedaan door Maycken, een zuster van Guiliam Wijs, die in 1595 was getrouwd met de suikerbakker **Gillis** van Keijssel (Antw. ca. 1568-vóór 1625) die als compagnon bij zijn zwager was **ingetrokken**⁸⁵. Op 5 maart 1600 was ook de acht-en-veertig-jarige Guiliam Wijs getrouwd met de vijf-en-twintig-jarige Antwerpse Sara Berwijns (Antw. ca. 1575-1617).

De kruidenier-koopman betrok zijn producten via Antwerpen en Lissabon; langs welke weg ook de ruwe suiker, welke op de Canarische eilanden, Madeira en in Brazilië werd verbouwd, werd aangevoerd. Door de verovering van Portugal door Alva in 1580 en Antwerpen door Parma in 1585 veranderde de **politiek-economische** situatie drastisch en ontstond er bij de kooplieden in het noorden een sterke behoefte om hun producten zelf uit de Oost en West te gaan halen. Dit heeft geleid tot de oprichting van een aantal handelscompagnieën, zoals de Compagnie van Verre (1594) en de Compagnie van Pieter van der Haghen en Hendrick Anthoniszn Wissel (1596). Toen in 1602 de V.O.C. werd opgericht, was **Hendrick** Anthoniszn Wissel min of meer failliet, maar zijn broer Jan Anthoniszn Wissel behoorde met de gehele familie Merchijs en Wijs tot de intekenaar+. Het

waren toen nog geen grote bedragen die door hen werden ingelegd, maar in **1613** tekenden zij gezamenlijk in bij de assurantie voor een bedrag van 51.600 **gulden**⁸⁷.

De suikerindustrie die sedert 1580-1585 in Amsterdam was opgekomen was in het begin van de zeventiende eeuw al een bloeiende bedrijfstak. Aanvankelijk waren de suikerbakkerijen in daartoe geschikte ruimten -als leegstaande brouwerijen, zeepziederijen en kloosters- ingericht, maar spoedig werden deze ook speciaal met dat doel gebouwd. **Gillis** van Keijssel, die zich na de dood van Guiliam Wijs in **1611**, met zijn broer David van Keijssel (Antw. ca. **1571-1654**) had geassocieerd, liet in **1618-1619** een nieuwe suikerbakkerij bouwen aan de Herengracht -achter nr 168; het tegenwoordige Theater Instituut- die daar tot 1637 als 'de Vergulde Molen' in bedrijf bleef**.

De weduwe van Guiliam Wijs was in 'de Gulden Molen' op 't Water blijven wonen. Toen zij op 3 juli 1613 opnieuw in ondertrouw ging, deed zij dit wederom keurig vanuit haar ouderlijk huis aan het Singel. De voltrekking van het huwelijk liet meer dan de gebruikelijke drie weken op zich wachten, want er waren nogal wat zaken te regelen. Een notaris moest eerst nog de boedel in het huis op 't Water beschrijven, waarvan op 29 juli akte werd **opgemaakt**⁸⁹ (Zie: **BIJLAGE IV**). Het huwelijk met Pieter Merchijns (Rott. ca. **1581-1624**) werd op 20 augustus 1613 in de Nieuwe Kerk gesloten.

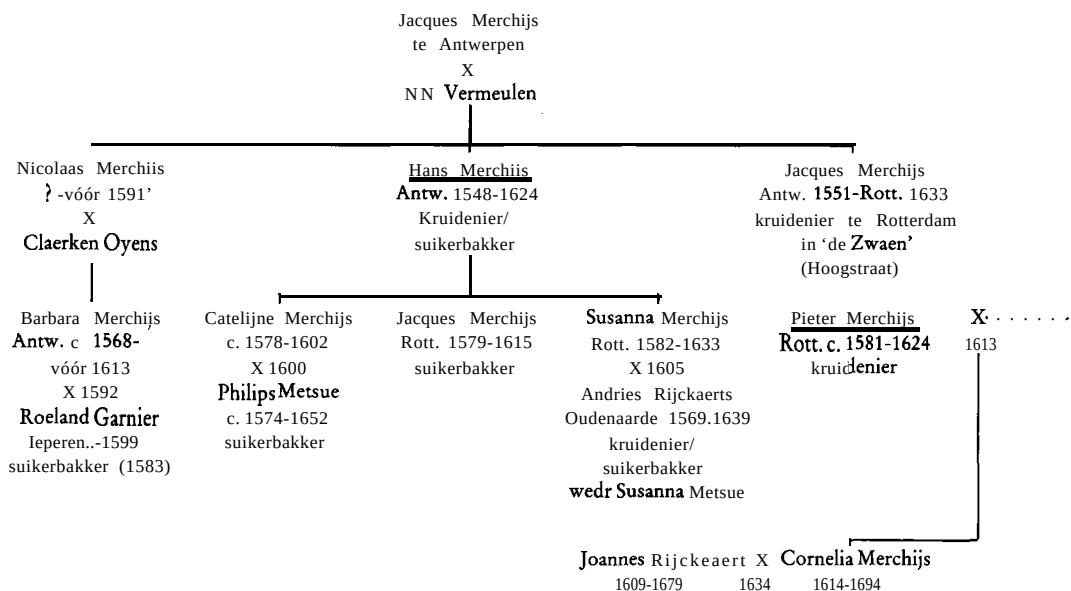
Pieter Merchijns was een zoon van de in Rotterdam achtergebleven Jacques **Merchijns**. Daar moet hij een minder gelukkige jeugd hebben gehad; vooral na het hertrouwen van zijn vader in 1600. In de Rotterdamse winkel had hij met een gewone knecht het knechtswerk moeten verrichten, waardoor er een kracht kon worden uitgespaard. Zijn stiefmoeder die erg op de penning was had in 1601 zelfs zijn zusster van school in Haarlem teruggehaald om *int huyswerck behulpich (te zijn) ende den mercktgangh, 't nuyen van 't linden ende wollen ende ander menagie int huyshouden (-), so datter in de tijd (-) geen naeyster ofte stijfster (-) van buyten nodich en was te comen*. De stiefmoeder hield haar *so nau (-) datse qualyck cledinge nae sulcke dochters staet conde krijghen, waerdoor dickwils twist met haer stiefmoeder* was. Jacques Merchijns had dan ook *meermaelen met suchten ende bedroefenisse gecfaecbd* dat zijn vrouw meer liefde voor zijn kinderen zou willen opbrengen⁹⁰. Voor Pieter Merchijns was er een einde aan zijn knechtsbestaan gekomen, toen hij naar Frankrijk vertrok, vanwaar hij nooit meer naar Rotterdam schijnt te zijn teruggekeerd.

Door zijn opleiding in Rotterdam en Frankrijk was Pieter Merchijns meer een kruidenier-koopman dan een kruidenier-suikerbakker. De suikerbakkerij in 'de Gulden Molen' werd dan ook spoedig afgestoten en naar de Herengracht verplaatst. In 1625 waren er slechts drie suikervormen, een kast met poedersuiker, een paar vaten stroop, kandij en broodsuiker in de winkel aanwezig, zodat het heel duidelijk is dat de suikerbakkerij daar toen niet meer in bedrijf was.

In de winkel had Merchijns de hulp van een leerling-knecht die tegelijk het vak van kruidenier bij hem leerde. Uit een dienstcontract van 1624 weten wij dat hij bij

hem inwoonde om hem te dienen en zijn *winckel getrouwelyck waer te nemen, het volck beschijt te doen ende te gerieven als met loopen ende andersints, daer in zijn meester hem sal gelieven te gebruycken ende vlijtelijck ende willichlijck sonder eenige knorringe off tegensprecken (-) en in alle gehoorsamheijt ende dienstwillicheijt*, als *een eerlijck ende vroom jonghman toestaet ende behoort te doen*. Zijn moeder zou voor hem gedurende de eerste twee jaar 120 gulden en in het derde jaar 100 gulden voor zijn kost betalen, en na die tijd zou hij vrij in de kost bij Pieter Merchijns zijn. Daarnaast zou hij door zijn moeder worden *gekleed*⁹¹. Misschien was Pieter Merchijns reeds ziek, toen het contract in maart 1624 werd opgemaakt met de moeder van zijn veertien-jarige dienaar. De jongen mocht zelf niet tekenen, omdat hij nog minderjarig was. Een half jaar later overleed Pieter Merchijns en

BIJLAGE III (A)

de jongeman moest naar een nieuwe meester omzien. Niet erg lang na de dood van Merchijns werd het huishouden in 'de Gulden Molen' opgebroken en de inboedels* (Zie: **BIJLAGE V**) en de voorraden van de kruidenierswinkel⁹³ (Zie: **BIJLAGE VI**) openbaar geveild.

Het kon natuurlijk niet uitblijven dat de weduwe van Pieter Merchijns een nieuwe echtgenoot in hetzelfde milieu van kruidenier-kooplieden vond en met een drogist hertrouwde⁹⁴. Zij verhuisde, maar bleef op 't Water wonen. De uitkoop van de kruidenierderij in 1625 betekende echter niet het einde van de kruidenierswinkel in 'de Gulden Molen', want nog honderdvijftig jaar zou het als **drogistwinkel** blijven bestaan.

BIJLAGE III (B)

Hans Wijs
Antw. ...-Rott. 1595/1600
X
Geertruyt Vermeulen
? -vóór 1609

Guilliam Wijs
Antw. c. 1552-1611
suikerbakker (1586)
X 1600
..... (2) Sara Berwijns
Antw. c. 1575-1617

Jan Wijs 1602-1634 koopman X 1630 Catrina de Marees	Abraham Wijs 1603-1660 koopman X 1628 Sara de Potter	Sara Wijs 1609-1670 X 1631 Francois van Os koopman
---	--	--

Mayken Wijs
Antw. c. 1568-na 1631
x 1595
Giijs van Keijssel
Antw. c. 1568-vóór 1625
suikerbakker (1604)
woont in 1595 te Rotterdam

Rochus Wijs
Antw... -na 1625
frutier (1584),
suikerbakker (1590)
X
Jannetje Doeys
Mayken Wijs
1590-1673
X 1610
David van Keijssel
Antw. c. 1571-1654
suikerbakker

BIJLAGE IV

Inventaris van den huysraet **ende inboel** bevonden ten huysse van **d'Eerbare** Sara Berwijns, weduwe wijlen Guiliamme Wijs zaelr. ged. alwaer **d'selve** geïnventariseert, beschreven **ende** bij Marritgen Andries **ende** Barbara **Jacobs*** dochteren als gesworren wtdraechsters **getrouwelijck ende** sincerlijck (volgende **haere** verclaeringe) getaxeert **ende** gepriseert zijn als **volcht**:

***de** moeder van de schilder Pieter **Lastman**

fol. 1

In den eersten twee dosijnen fijne servietten lavenderbloem t'saemen op veertich guldens	f. 40:-
Noch vier dosijnen servetten van pavije 't dosijn op sesse guldens Is t'saemen	24:-
Noch vijftien servietten van pavije te saemen op achtien guldens	18:-
Noch sessentwintich grove lavender servietten t'saemen op drie ponden vlaems	18:-
Noch acht oude servietten van pavije t'saemen op een nobel	2:10
Noch twee servietten van damastwerck t'samen op drie guldens	3:-
Een taefellaecken van lavenderbloem lanck 6 ellen op twaelff guldens	12:-
Drie taeffellaeckens van pavije ijeder lanck 5 ellen t'saemen op drie ponden vlaems	18:-
Noch twaelff amelaeckens van pavije t'saemen op vijf ponden vlaems	30:-
Noch een paer slaepplaeckens van 15 ellen op drie ponden vlaems	18:-
Noch sesse paer slaepplaeckens ijeder van 15 ellen op seven ende vijftich guldens te saemen	57:-
Noch drie paer slaepplaeckens t saemen op seventhien guldens	17:-
Noch twee paer oude slaepplaeckens op vijf guldens t'saemen	5:-
Noch drie paer slaepplaeckens van anderhalff cleet t'saemen op negen guldens	9:-
Noch drie paer slaepplaeckens t'saemen op acht guldens	8:-

279:10

fol. 2.

Noch sestien droogeldoecken t'saemen op vijf guldens thien stuyvers	f. 5:10
Noch vijf hantdoecken t'saemen op vijf guldens	5:-
Noch twee hantdoecken t'saemen op negen st.	2:14
Noch vijf droogeldoecken t'saemen op vijf ende twintich stuyvers	1:5
Een taefellaecken met een halff laecken t'saemen op twee guldens	2:-
Noch sesse paer fluwijnen t'saemen op vijf en twintig guldens	25:-
Noch twee paer proncksloopen t'saemen op elff guldens	11:-
Noch vier paer sloopen t'saemen op elff	11:-
Noch twaelff fluwijnen segge veerthien fluwijnen t'samen op thien guldens	10:-
Noch twee paer fluwijnen t'saemen op twee guldens	2:-
Noch seven peluwsacken t'saemen op vijf gls	5:-
Twaelff nieuwe mans hembden t'saemen op acht ende veertich guldens	48 :-
Noch drye mans hembden op sesse gulden t'saemen	6:-
Noch drie mans hembden out zijnde t'saemen op drie guldens	3:-
Noch twee brantsacken t'saemen op drye gls	3:-
Noch twee beddecleeden t'saemen op twee	2:-
Noch twee linnen onderbroecken op een gulden	
Noch een linnen spreede op thien guldens	1;;:
Noch een bedde mette peluwe ende de sacken t'saemen op vijftich guldens	50:-
Noch twee matrassen t saemen op acht gls	8:-
Noch een paer slaepkussens op elff guldens	11:-

Vervolg fol. 2

Noch een paer oorkussens op derthien guldens	f 13:-
Noch twee lenden kussentgens op vier st.	1:4:-
Noch twee gordijnen van groen honscoten voor een bedstede op seshalve guldens	5:10
Noch een cleijn gordijnken voor de glaesen met de coerde t'saemen op een nobel	2:10
Noch een gesteecken schouwcleet met een valletgen t'saemen op vijff ponden	30:-
Noch sesse tapisserie kussens t saemen op 28	28:-
Noch twee spaense stoelen met blaeuw laecken op elff guldens t saemen	11:-
Noch een toegeslaegen vrouwenstoel met groen laecken op twaelff guldens	12:-
	325:13

fol. 3

Noch twee mans ende twee vrouwen spaense stoelen met swart leer t'saemen op seven guldens	f 7:-
Noch een buffet op drye ponden vlaems	18:-
Noch een groote spiegel met vergulde lijste op sesse guldens	6:-
Noch een paer coopere brantysers op twee ende twintich guldens	22:-
Noch een coopere tange ende schop op seven guldens	7:-
Noch een coperen stulp mettet bordt op achthalve guldens	7:10
Een paer copere armen met een paer copere ringen op drye guldens	3:-
Een bedtpanne op seven guldens	7:-
Een blaesbalck op vijffentwintich st.	1:5
Een trecktaefel op seventhien guldens	17:-
Een groote porceleijne schotel met negen ende dertich stucx schaelen ende plateelen ende noch sessentwintich copkens ende saucierkens t'saemen op tseventich guldens	70:-
Noch een viercant taefelken op sesse guldens	6:-
Noch twee schilderijen sonder lijsten op elff guldens	11:-
Noch twee alabasteren bortgens ende twee steen en rondkens t'samen op vijffdhalve gulden	4:10
Noch een vergulde spiegel, een bortgen met een leeuwken ende een cleerbessem op vier guldens	4:-
Noch negen porcelijne plateelkens, seven copkens ende een soutvat t'saemen op 10 guldens	10:-
Noch een schilderije wesende een lantschap op vier ponden	24 :-
Noch een stuck schilderije met een vergulde lijste wesende een visscherije op twaelff guldens	12:-
Noch een schilderije wesende een brant met een vergulde lijste op sesse guldens	6:-
Een groote ingeleijde kiste met schamelen op drye ponden	18:-
Een bortgen van de triumphwagen met een lijste op drye st.	-:18:-
Een preeckstoel op vijff guldens	5:-
Noch een preeckstoel met een clopbort t'saemen op drye guldens	3:-
Seven schotse kussentgens op twaelff guldens segge veerthien guldens	14:-
Noch drye groene stoelcussens op negen guldens	9:-
	283:3

fol. 4

Noch vijff trijpe stoelcussens op thien guldens ende thien stuyvers	f. 10:10
Noch twee groene stoelcussens op vierdhalve guldens	3:10
Twee doornicksehe comptoircleeden t'saemen op twaelff guldens	12:-

Vervolg fol. 4

Een matstoel met een naeybort op vierdhalve guldens	f. 3:10
Een naeymantgen met twee naeykussens op drye guldens	3:-
Een copere belblaecker op drye guldens	3:-
Een lanteerne op vierdhalve guldens	3:10
Een paer groene gordijnen met twee schoorsteen cleeden ende een valleken t'saemen op twaelf guldens	12:-
Vier plateelen ende drye tennen cannekens op elfdhalve guldens	10:10
Noch drye roode backen met een schenckbort op een gulden	1:-
Een dweylie met een harde op twee guldens vijffthien stuyvers	2:15
Noch acht segge negen steen en cruyckgens op vier guldens t'samen	4:-
Thien stux porceleijne schotelen op vier guldens	4:-
vier plateelen ende vier commekens op thiendhalve guldens	9:10
Drye tennen candelaers met een botterpot op drye guldens	3:-
Twee tennen waeterpotten op twee guldens	2:-
Vijf copere candelaers met een copere blaeckerken op vierdhalve guldens	3:10
Een copere vijsel mette stamper ende decxel op seven guldens	7:-
Een ijseren brander twee schuymspaenen ende twee roosters op negen schellingen	2:14
Drye blicke dexels met een ysere leper grijper ende tang t'saemen op een daelder	1:10
Een steen en com met twee houte schotelen ende drye lobijzers ende een copere decxel t'saemen op twee guldens	2:-
Een taefelken met een schutsel op vijff guldens	5:-
Een coperen dooffpot op acht guldens	8:-
Vijff stux ijserwerck in de schoorsteen met een hengel op een daelder	1:10

118:19
fol. 5

Noch een ijseren tangh, 1 schop ende 1 hangijser met een blicken trommel t'saemen op twee guldens	f. 2:-
Een keerslaede, 1 blaesbalck ende een soutvat op vijffthien stuyvers	--:15:-
Aen aerdewerck inde coocken drye gulden	3:-
Noch vijff matstoelen op twintich st.	1:-
Noch twee ijsere potten op een nobel	2:10
Noch twee dozijne tennen taefelborden t'saemen op elff guldens	11:-
Noch sesse plateelen op achthalve guldens	7:10
Noch sesse plateelen op vier guldens vijffthien stuyvers	4:15
Een mostaertpot, 1 soutvat ende 1 kanneken met een bort met gaeten t'saemen op een daelder	1:10
Een coperen aecker met een schepper op een nobel	2:10
Seven stux wit houtwerck op vier st.	1:4
Twee houten waeteremmers met een schutselken op twee guldens	2:-
Drye tobben, twee broeeyvaeten ende een cleyn dobbetgen t'saemen op een croon	2:-
Drye vleeschpotten op thien guldens	10:-
Een stooffpanne met een taertpanne op seven guldens	7:-
Twee pannen met een cockijser op vijff ende veertich stuyvers	2:5
Den rommeling in den kelder t'saemen op een daelder	1:10
Noch een spiet die van selfs wend met twee spitten op thien guldens	10:-
Een huyckperse op een croon	2:-
Chronyckboeck van sebastiaen Franck op vier guldens	4:-
Huysboeck Bulbingeri op vierdhalve guldens	3:10
Flavius Josephus op vier guldens	4:-

Vervolg fol. 5

Een groote bijbel op vierdhalve guldens	f. 3:10
Een cleyne bijbel met een schrijfflaede t'samen op een nobel	2:10
Twee boecken genaemt: 'Die vier wtterste van Houwart' t'saemen op vijffthien stuyvers	—:15:—
Een spinwiel, een stoel ende een cleermand op vijffendertich st.	1:15

94:9

fol. 6

Vier glaese flesschen, twee matcopkens ende twee porceleijne copkens op een daelder	f. 1:10
Noch een bedt mette peluwe op acht ende twintich guldens	28:-
Twee deeckens met een preeckstoel op vier guldens	4:-
Noch een bedt op de bovenkamer met een peluwe op elff ponden vlaems	66:-
Noch twee deeckens op sevendhalve guldens	6:10
Vier oorcussens op vier ponden vlaems	24 :-
Een ledecant met sijn behancksels op acht ponden	48:-
een groene deecken op sesse guldens	6:-
Noch twee spaensche deeckens op thien	10:-
Een bedt met een beddecleet ende een peluwe t'saemen op veertich guldens	40:-
Twee oorcussens op drye guldens	3:-
Een beslaegen coffer met een cleetgen op thien guldens	10:-
Drye groene cussentgens op 3 f.	3:-
Een taefelblat met een schraege ende een cleet t'saemen op vier guldens	4:-
Drye mandgens met een speigeltgen op een croon	2:-
Vijff stoelen op een daelder	1:10
Een witte taeffel met een harthouten stoeltgen ende een mant op drye gulden	3:-
Seventhien cleerstocken met drye cleermanden op een nobel t'saemen	2:10
Drye groene deeckenkens, twee kinderbeddekens ende twee groene kussens op vierdhalve guldens	3:10
Een tobbeken met 6 11 gaeren op achthalve guldens	7:10
Een groote beslaegen coffer mette schaemelen op vijffentwintich guldens	25:-
Een slaepbanck op negen guldens	9:-
Een Oostindisch cleetgen op thien guldens	10:-
Een bedt mette peluwe ende den sack op tachtentich guldens	80:-

398:8

fol. 7

Noch een spree met een contoircleet van blaeuw laecken met twee gordijnen een valletgen ende een schoorsteenleet meede van blaeuw laecken te saemen op acht ponden vlaems	f. 48:-
Een taefelken op seven guldens	7:-
Twee deeckens, een groen ende 1 witte op seventhien guldens	17:-
Noch een nieuwe groene deecken op negen	9:-
Een kinderdeekentgen, 1 valletgen ende twee lappen van blaeuw laecken op vijff guldens	5:-
Een beddecleet op sesse guldens	6:-
Een groen laeckens spree op twaelff	12:-
Een groen valletgen op een nobel	2:10
Twee parijse bancken op sesse guldens	6:-
Twee cooperen branders op vierendertich	34:-
Twee cyrcussens mette sacken op sesse gl.	6:-

Vervolg fol. 7

Een bedtpan op drye guldens	f. 3:-
Twee spaense vrouwestoelen op drye guldens vijff stuyvers	3:5
Een spiegel op vier guldens	4:-
Een paer snuyters op twee st.	-:12:-
Noch 49 ellen lijnwaet d'elle op drye st.	44:2
Noch 21 ellen lijnwaet t'saemen op thien guldens	10:-
Noch 7 ellen op sesse guldens ende vijff st.	6:5
Noch 9 ellen op vijffthien stuyvers d'elle	6:15
Noch 21 ellen op twaelfdhalve guldens	11:10
Noch 23 ellen op elff stuyvers d'elle	12:13
Noch een lap lijnwaet van 22 ellen op twaelff	12:-
Achthien luyeren ende vierentwintich doecken ende anders inde luyermante op negen ponden	54:-
Twee oude taeffellaeckens op een daelder	1:10
Twee roode luyers op sevendhalff gl.	6:10
Een turcx groffgeijnen broeck op vijff guldens	5:-
(Een swarte laeckens broeck op sevendhalff guldens met een swart laeckens rockgen met twee sattijnen mouwen)	
Een groen honscoten cleetgen op vijffenveertich stuyvers	2:5
Noch een lap swart camelia van 3 ellen op een nobel	2:10
Noch een swart laeckens Mantel op twaelff guldens	12:-
	351:7

fol. 8

Noch een swarte laeckens Mantel op seven ponden vlaems	f. 42:-
Noch twee kindermutskens op vijffdhalve guldens	4:10
Noch een baelgen op vijffthien stuyvers	-:15:-
Noch twee cannen met silveren decxels op twintich guldens	20:-
Noch een canneken met een silveren decxel op sesse guldens	6:-
Noch negen plateelen op negendhalff guldens	8:10
Een coperen blaekerken op thien st.	-:10:-
Twee silveren soutvaeten wegende 57 loot op een daelder 't loot	85:10
Een silveren soutvat met een silveren comeken wegende 21 loot tot achtentwintich st. 't loot	29:8
Noch een silveren bierbeecker met noch een silveren bierbeecker wegende t'saemen 63¹/₂ loot a achtentwintich stuyvers 't loot	88:18
Noch twee silveren beekers wegende vijff ende veertich loot op achtentwintich st.	63:-
Noch een groote bierbeecker wegende 29 loot op 28 st. 't loot	40:12
Noch een bierbeecker weecht 26 loot op 28 st. 't loot	36:8
Twee cleijne beekerkens wegende t'saemen 40 loot a 27 st. 't loot	54 :-
Een silveren schael met noch een ditto wegende 44 loot op 28¹/₂ st. 't loot	62:14
Noch twee schaelen wegende 65 loot op 29 st. 't loot	94:5
Een silveren copken wegende 11 loot op negentwintich stuyvers 't loot	15:19
Noch seven lepels wegende 5³/₄ lot tot sevenentwintich stuyvers	34:15:4
Noch sestien silveren lepens wegende 62 loot op achtentwintich st. 't loot	86:16
Noch een silveren claeter metten kettinxken weecht 13 loot op 26 st. per loot	16:18
Noch een vergult copken weecht seventhien loot op 34 st. per loot	28:18
Noch twee vergulde schroeven wegende t'saemen tsestich loot ende een halff op een croon 't loot is t'saemen	121:1
	902:12:4

fol. 9

Noch vijff loot **ende** een **halff** corael **gestelt** op vijffthien guldens f. 15:–
 Noch seven tennen plateelkens op drye guldens 3:–
 Noch een **geelen coperen** aecker op vierdhalff 3:10
 Een **panneken** met een **ketelken** op een gulden 1:–
 Noch een swarte laeckens **broeck** op **sevendhalve** guldens 6:10
 Noch een swart laeckens rockegen met twee satijnen mouwen **ende** anders weinich importerende,
 t **welck** ongetaxeert gebleven is per memorie

(totaal f. 2830:7:4)

Aldus geïnventariseert, beschreven, getaxeert **ende** gepriseert op ten negenentwintichsten Julij Anno XVI^c **ende** derthien ter presentie van Jeuriaen **Corvil als** getuyge hertoe **versocht**.

Quod attestor

Bruynings Not. **Publ.**
1613

BIJLAGE V

Opt Water in Vergulde Meulen. Op 13en februarij Anno 1625 zijn **vercocht** dese naervolgende goederen achtergelaten bij Pieter Mercijs **ende** dat voor **gereet** gelt, mits dat die borgen hebben **gestelt** zullen genieten den tijt van zes **weecken**.

fol. 1

Enich wit houtwerck f. –:15
 Uts. –:10
 1 Tafel met 2 schragen –:18
 1 Uts. –:13
 1 paryse banck 1:–
 1 parys banckgen 1:4
 1 paryse banck 2:–
 1 deel potten 1:6
 1 deel camermatten 1:5
 Uts. 1:4
 1 roo lantaren 1:4
 1 waterton met 2 **stocken** 1:8
 2 stoven, 1 caerslae etc. –:17
 1 tafel met schraech 1:6
 1 ton 1 baeckermat en etc. –:10
 1 oude schilderij –:7
 1 oude kist 1:8
 3 spaense stoelen met een stolpbort 2:3
 2 spaense stoelen 2:2
 1 **matstoel** 3:13

fol. 2

2 spaense stoelen met groen laacken f. 8:10
 1 **eecken** pars 1:4
 2 **preeckstoelen** 1:4
 2 spaense stoelen met blauw laacken 4:17
 1 ysere pot –:19
 1 **coper** keteltgen –:14
 4 **cannen**, 2 dexels –:12
 1 roosterschopgen –:19
 1 mand en cley yserwerck –:18
 1 rooster, 1 schop, 1 lepel 1:–
blicke dexels en 1 **can** 1:6
 3 tinne plateeltgens 1:5
 6 tinne tafelborden 3:4
 1 tinne kom 3:4
 2 tinne kandelaers 1:7
 1 tinne plateel, 1 saucier 1:16
 1 tinne **waterpot** 1:–
 1 tinne **waterpot** 1:–
 Uts. 1:–
 3 tinne plateeltgens 1:16
 3 **uts.** 1:12
 3 tinne **coppen** 1:3
 3 tinne plateeltgens 1:13
 3 **uts.** 1:14
 2 tinne platelen 2:2
 1 uts. en 1 **com** 2:4

26:3

46:2

fol. 3

2 tinne platelen	
2 uts.	2:16
9 tinne tafelborden	
't stuckà 9 ³ / ₄ st.	4:7:12
12 dito à 10 st.	6:-
6 tinne cannetgens	
't stuck à 9 ¹ / ₂ st.	2:17
1 tinne wijn can	1:4
1 uts.	1:4
2 tinne platelen	3:1
3 uts.	5:5
3 uts.	7:10
1 bed pan	2:6
1 belleblaecker	3:15
1 coper keteltgen	3:13
1 blaecker, 2 dexels	1:-
2 candelaers	1:7
1 copere pan	1:11
1 groote treeft	1:3
3 manden etc.	-:14
1 stoel, 1 man, 1 banck	-:12
1 vergulde spiegel	2:8
1 catoene cleetgen	2:16

67:1:12
fol. 4

1 lap gestreept linnen	f . 2:15
2 peulu laackens	1:10
2 uts.	1:6
2 sloopen	2:9
2 sloopen	1:18
2 sloopen	1:10
2 sloo oe n	2:4
2 sloopen	1:2
2 sloopen	1:5
2 sloopen	1:18
2 sloopen	1:7
3 sloopen	2:8
3 witte wollen hembden	2:1
1 peulusack	1:7
2 slaap laackens	4:-
2 ditto	6:5
2 ditto	3:9
2 ditto	3:10
2 ditto	5:-
2 ditto	4:15
2 ditto	5:5
2 ditto	5:10
1 ditto	1:16
2 peululaackens	1:10

72:13
fol. 5

3 sloopen	f. 1:3
48 elle wit linnen	
d'elle a 15 st.	36:-
48 elle wit linnen	
d'elle a 15 ¹ / ₂ st.	37:4
1 catoene deecken	3:11
1 rapier	1:8
1 peda rm	4:14
2 witte broecken	1:-
2 u t s .	-:16
cleijne sloop gens etc.	1:14
1 voer van een broeck	1:10
1 paer laackens mouwen	
met 2 hoeden	1:14
1 borat wambas met 1 broeck	3:16
1 cleetgen, 1 lap legatuyr	1:7
1 oud borat pack	1:18
1 borat wambas satijne mouwen	3:9
1 hoed met een lampers	2:6
1 copere smoor pan	3:6
1 onder wambas met	
cleurde satijne mouwen	2:17

fol. 6

1 overtrexels rock gen	f . 2:8
1 boratte broeck	8:10
1 damast rock gen	5:5
1 caffa rock gen	10:10
1 caffa broeck	15:-
1 borat rock gen	10:5
1 paar swarte zijde cousen	2:15
1 paer uts	-:18
1 gebordyrde riem	2:16
1 groffgreyne mantel	4:18
1 uts	7:10
1 uts.	12:-
1 rou mantel	21:10
1 rou mantel	28:-
1 cleurde rijd rock	11:5
1 cleurde bedsack	2:15
3 stoel cussens	2:4
2 groene gordijnen	
met 1 valletgen en schoorsteencleet	6:5
1 groen schoorsteencleet	
met een valletgen	3:6
2 groene stoelcussens	3:4

vervolg fol. 5

1 cleurde fluwele muts	2:17
1 zijde groffgreijn rockgen	1:3
1 onder wambas met	
gecoorde satijne mouwen	2:16
	117:9

fol. 7

1 oud cleet	f . - :10
1 witte deecken	4:19
1 groene deecken	3:-
1 beddecleet	2:3
1 witte deecken	1:17
1 uts.	1:3
1 uts.	1:15
1 roo deecken	1:5
1 witte deecken	2:6
1 uts.	5:10
1 uts.	2:8
2 hooftcussens	2:8
1 witte deecken	6:10
2 hooftcussens	3:13
1 bed met een peulu	35:-
1 groenedeecken	1:17
1 uts.	1:12
1 witte deecken	4:18
2 hooftcussens	11:5
1 bed met een peulu	36:5
1 bed met een peulu	15:5
1 hooftcussen	2:7
1 bed met een peulu	27:10
1 bed met een peulu	28:10
	203:16

fol. 9

1 swarte mantel met caffā opslagen	f. 69:-
1 copere viertest	3:7
1 deel cleerstocken	1:9
3 stoelen, 2 cussens en etc	4:6
3 slaeplaeckens	4:-
2 groene gordijnen	3:-
1 copere candelāer, 1 mat	1:5
1 schilderij lantschapgen	6:-
1 witte deecken	7:1;
2 hartshooffden	8:-
1 bruyn harnas met een spiets, een bertisaen ende een sluyter	47:-
1 spaense stoel	4:-
1 oud swart pack met een ysere candelāer	4:-

vervolg fol. 6

1 blaue laeckens behangsel van een ledecant	25:-
1 reijls koffertgen	1:13
1 lessenaer, 1 cussen etc.	1:3
	9:-

fol. 8

1 blauewe sprie	f . 7:10
1 catoene deecken	3:10
2 groene gordijnen	3:4
1 schilderijtgen van brandt	6:5
1 schilderij van roverij	12:-
1 schilderij van de wackere tijt	12:10
1 uts. van de slapende tijt	8:10
1 schilderij daer Christus de copers uyt den tempel jaecht	12:15
1 schilderij bancquetgen	13:-
1 groen tafelcleet	4:6
1 schilderij van speelluyden	12:-
1 schilderij van't bad van Diana met actien	15:5
1 koffer met ijsere banden met 2 schamels	22 :-
1 trecktafel	7:-
1 huyck	5:5
1 huyck	14:-
1 trecktafel	11:10
1 oorlogie	19:-
1 groen valletgen	1:14
2 coopere candelaers en 2 snuyters	1:19
1 eecken casgen	3:4
1 coperen dooffketel	10:-
	207:7

fol. 10

1 ledecant mettet behangsel	f 36:-
3 stuckgens schilderij	36:-
48 elle wit linnen d'elle a 15 st.	36:-
26 elle ditto a 12 st.	15:12
1 swarte caffā broeck	24 :-
1 onder wambas met broccade mouwen	15:-
1 paryse banck	2:-
4 paer slaeplaeckens	24:-
5 paer slaepplaeckens	30:-
1 copere tang met 1 schop	6:-
2 porcelijne dubbele boterschotels	3:10
26 servetten 't stuck a 15 st.	19:10
2 dubbele boterschotelen	3:-
2 schotelen van de 3 soort	6:-

vervolg fol. 9

1 ysere candelael	1:-
1 overtrex broeck	1:16
1 eecken slaapbanck met 2 deeckens	19:-
1 coperen anker	4:1;
1 staand spit dat selffs went	10:-
1 groene sprie	7:-
1 teene wiech	1:10
1 borretgen	6:-
	213:13

fol. 11

5 stuckx porcelijne	f. 5:-
(2 copere branders	18:-)
6 drogeldoecken	-:18
1 zilvere beecker wegende 32 loot	
t loot a28 st.	44:16
8 schorteldoecken	2:-
2 copere branders	24:-
2 albasterde bortgens	2:10
1 zilvere zoutvat met een schaal	
wegende 49 loot, t loot a 28 st.	68:12
1 zilvere schaal met een beecker	
wegende 43½ loot,	
't loot a28 st.	60:18
1 tinnen schenckbort	-:12
1 copere tourtpan	3:10
2 tafellaeckens 't stuck a 7 gul.	14:-
6 oude tafellaeckens 't stuck a 15 st.	4:10
aen hantdoecken	1:4
1 tinne waterpot met een zoutvat	
ende een verslae test	1:16
2 ysere branders	1:10
3 porcelijne copgens	1:10
	237:6

fol. 13

(2 vergulde schaelen wegende	
60 7/8 loot 't loot a 2 gulden	f. 121:5)
6 porceleijne schotelen	5:-
2 uts.	3:10
2 uts.	6:-
3 copgens	-:15
24 damaste servetten 't stuck 2 gulden	48:-
1 damast tafellaecken	
lanck 7 elle , d'elle a 3 gulden	21:-

vervolg fol. 10

1 groote porcelijne schotel	6:-
1 zelvere zoutvat wegende 32% loot	
t loot a 30 st.	48:11:4
1 zilvere beecker wegen 26% loot	
t loot a 28 st.	36:18:8
9 zilvere lepelen wegende	
31 7/8 loot 't loot a 27 st.	43:-:10
	391:2:6

fol. 12

1 aerde braatpan	f. -:3
1 swarte laackens mantel	12:-
1 stuck groffgreijn	30:-
2 groote porcelijne schotels	6:-
4 dubbelde boterschotelen	
t stuck a 30 st.	6:-
3 boterschotelen met een clapmuts	3:15
3 witte porcelijne schotels	2:-
2 spaense stoelen met groen laacken	15:-
1 ebben spiegel	7:-
2 pluymcussens	12:-
2 hooftcussens	9:-
2 dubbelde boterschotelen	2:-
1 blaeu cannetgen met een	
zilveren lith	6:-
2 tafellaeckens	5:-
2 groene cussens 't stuck a 30 st.	4:10
1 graeuwe mantel	14:-
1 swarte laackens mantel met zijde	
opslagen	35:-
1 paar swarte cousen	2:-
1 swart laeckens rockge	12:-
6 hantdoecken 't stuck a 6 stuyvers	1:16
6 tapijte cussentgens	18:-
1 groenedeecken	3:-
	206:4

vervolg fol. 13

3 groene cussentgens	4:--
1 kist met een cleetgen	10:--
2 paar sloopen	4:10
1 brantyser met een oude kettingh	--:15
	103:10

Totaal f 2080:7:8.

BIJLAGE VI

Opt Water inde Vergulde Meulen.

Op den 25 februarij Anno 1625 zijn **vercocht** dese naervolgende cruydenierijen, gereetschappen **ende** winckelgoederen achtergelaten bij Pieter Mercijs in zijn leven cruydenier. **Ende** dat op de conditie hier **naer** volgende:

De weduwe **ende** erffgenamen van zal. Pieter Mercijs willen aende meestbiedende **vercopen** de **naer**-volgende specerijen **ende** gereetschappen zulcx die den copers voorgedragen zullen werden. **Ende** dat **zoo** goet **ende** **quaet** als zijluyden d'selve zullen mogen gesien hebben, zonder hier **naer** eenige refac-tie te mogen pretenderen, als alleenlijck **behoorlijke** **terren**, ofte **zulcke** als men den copers **elck** per-ceel sal voorbehouden.

De copers zullen gehouden zijn **dadelijck** ofte voor den ontfang van **haere gecochte** goederen te stel-len souffisante borgen daer de **vercopers** mede te vrede zijn, **ende** **haere** beloofde cooppeningen con-tant te betalen in goede gevalueerde gelden volgende de laatste valuatie. **Oock haere gecochte** goede-ren datelijck **naer** de vercopinge te ontfangen.

Voorts zullen de voochden de penningen van dese goederen procederende selffs tot **haeren** **costen** doen innen **ende** 't pryckel van de schade tot **haeren** laste nemen, mits daerover niets meer voor salaris betalen as een per **cento**.

fol. 1

16 corven gemeen rosijn	
de corff a 5 gulden	f 80:--
4 corven slecht rosijn	
de corff a 25 st.	5:--
3½ baal colliander	
wegende zuyver 710 pont	
't hondert a 7 gul. 17st.	55:14:8
	140:14:8

fol. 2

1½ bael carruwe wegende 577 lb.	
't hondert a 7 guld. 7st.	f. 42:8
831 pont leijtse lijn	
't hondert a 11 gl. 10st.	95:11
3 riemen graeu ponts papier	
de riem a 17 st.	2:11
6 riemen 1½ ponts graeu papier	
de riem a 24 st.	7:4
2 riemen 2 ponts ditto de riem a 33 st.	3:6
4 riemen 3 ponts ditto de riem a 52 st.	10:8
1 riem ponts ditto	3:3
1 tubben met engelse lijn wegende	
zuyver 254 pont,	
't hondert a 15 gulden	38:2
no 1.5 baelen spanse zeep wegende	
zuyver 870 pont	
't hondert a 23 gul. 5 st	
terra 18 pont per bael	202:5

fol. 3

no. 5.5 balen Spaanse zeep wegende zuyver 919 pont	
't hondert a 23 gul.6st.	f. 214:2:8
no 6.5 balen ditto	
wegende zuyver 756 pont	
't hondert a 23 gul.2 ¹ / ₂ st.	174:16:8
no 1. Een tonne blaesusel	
wegende zuyver 364 pont	
't hondert 15 gul. 15st.	57:6:8
no 2. Een tonne dato wegende zuyver 314 pont 't hondert a 12 g15 st.	38:9
no 3. Een tonne ditto wegende zuyver 't hondert a 11 gul. 5 st.	35:8:8
no 1.4 quartelen motriële siroop zijnde een vat	
't vat a 35 ³ / ₄ pont vlaems	214:10
no 3.4 quartelen voor een vat ditto a 36 pont	216:-
no 4.4 quartelen voor een vat ditto a 36 pont	216:-
no 5.4 quartelen voor een vat ditto a 36 pont	216:-
no 6.4 quartelen ditto voor een vat a 36 pont	216:-
no 7. ende 8. 8 ¹ / ₂ quartelen ditto 4 voort vat, t vat a 36 pont	459:-
	2272:3

fol. 5

Een staartgen geconfijte alans wortel wegende zuyver 76 pont	
't pond a 10 st.	f. 38:-
Een tobben met geel was wegende zuyver 43 pont	
't pont a 12 st.	25:16
Een tonneken met vuyle zuycker wegende zuyver 72 pont,	

vervolg fol. 2

no. 2.5 baelen ditto wegende 973 pont	
't hondert a 23 gl. 5st.	226:4
no. 3.5 balen ditto wegende 967pont	
't hondert a 23 gul.	222:8
no. 4.5 balen ditto wegende 945 pont	
't hondert a23 gul.5st.	219:14
	1073:4

fol. 4

Een vaatgen witte candij ziroop wegende zuyver 137 pont	
't pont 15 groot	f. 51:7
no 1. twee quartelen	
slechte cappers wegende zuyver 397 pont	
't hondert a 6 gul.2 ¹ / ₂ st.	24:7
no 2.3 vaatgens cappers	
wegende zuyver 598 pont	
't hondert a 3 gul. 7st.	20:-
Een cant lumoen suptiel blijde hoop 67pont gruys van nagel	2:12
't pont a 37% st.	125:12
Een ton met groote cleijne folij	
folij wegende zuyver 53 pont	
't pont a 43 st.	113:19
Een ton met cleijne folij	
wegende zuyver 54 pont,	
't pot a 24 st	64:16
Een vaetgen met geraspte confijten gember, 't pont 13 st.	
wegende zuyver 94 pont	61:2
Een cant rijsche wijnsteen wegende zuyver 229 pont	
't hondert a 22 gulden	50:7
3 kisten met een quartel paneelen	
wegende zuyver 2312 pont	
't pont a 10 ¹ / ₂ groot	606:18
	1121:-

fol. 6

Een cant met een sack amandelen wegende zuyver 469 pont	
't hondert a 8 gulden	f. 37:10
3 halve baelen gegiste gember wegende zuyver 722 pont,	
't pont a 18 ¹ / ₄ groot	329:8
Een quarte brayne folij,	
wegende zuyver 195 pont,	

Vervolg <i>fol. 5</i>	
't pont a 6½ st.	23:8
no 1 tot 8.8 tonnen droge amandelen wegende zuyver 1574 pont ,	
't hondert a 14 gulden	220:7
no 9, 10, 11 ende 12. 4 tonnen met amandelen wegende 799 pont,	
't hondert a 13 gul. 15 st.	109:17
no. 13, 14, 15 ende 16.4 tonnen ditto wegende 783 pont	
't hondert a 13¼ gulden	103:14:12
no 17, 18, 19 ende 20. 4 tonnen ditto wegende 796 pont	
't honden a 13½ gulden	107:9
no 21, 22 ende 23.3 tonnen ditto wegende 592 pont	
't hondert a 13¼ gul.	78:8
3 quartelen met een cant ditto wegende zuyver 1294 pont	
't hondert a 13 gulden	168:4
	875:3:12

fol. 7

16 pont candij brootgens 't pont a 27¾ groot	f. 11:2
Een natte maderij broot zuycker wegende zuyver 69 pont,	
't pont a 16 groot	27:12
9½ pont oude saffraan	
't pont a 62½ st.	29:13:8
9½ pont ditto 't pont a 58 st.	27:10
2 balen rijs wegende zuyver 461 pont	
't hondert a 39½ schell.	54:12:8
4 dosen marmelade wegende zuyver 9 pont	
't pont a 13 st.	5:17
Een kas met pour zuycker wegende zuyver 530 pont,	
't pont a 16¾ groot	221:16
1½ quartel garbel van siversaat wegende zuyver 212 pont	
't pont a 6 st.	63:12
2 vaatgens siroop van sucade wegende zuyver 414 pont	
't pont a 8¾ groot	90:11
	532:6

Vervolg <i>fol. 6</i>	
't pont a 25 st.	243:15
Een staart brasili peper wegende zuyver 17 pont,	
't pont a 36 st.	30:12
Een staart slechte wierooock wegende zuyver 100 pont,	
't hondert a 5 gul. 5 st.	5:5
Een staartgen witte clamij wegende zuyver 111 pont,	
't hondert pond a 5 gul.	5:11
Een tonneken met witte seruys wegende zuyver 160 pont	
't hondert a 12 gul. 7½ st.	19:16
Een halve baal gember iii soort wegende suyver 376 pont,	
't pont a 15¾ groot	148:1:8
297 pondt fijne rafinade 't pont a 23% groot	176:7
	996:5:8

fol. 8

Een casgen witte candi wegende zuyver 70 pont,	
't pont a 33¼ groot	f. 58:3:8
Een deel stoff van peper wegende zuyver 51 pont	
't pont a 10 groot	12:15
Een tonnetje met salpeter wegende zuyver 43 pont,	
't pont a 11 st.	23:13
1 pot met 2 vaatgens met confituren wegende zuyver 32 pont,	
't pont a 12¼ st.	19:12
11 pont quickzilver 't pont a 33¾ st.	18:11
5 pont pour van nagelen	
't pont a 24 st.	6:—
9 pont caneel 't pont a 25% st.	11:9:8
Een deel bollen	—:11:—
178 pont sacken	
't hondert a 14 gulden	24:18
74 pont bintgaren	
't hondert a 21½ gulden	15:18
2 rosijn blocken een wagen	
ende een staartgen rosijn t'samen	6:12:8
1 wan met eenige houte schotels, pick caersen en etc.	3:4
	201:7:8

fol. 9

Een ton met eenige rommelingh	f. 7:-
2 waltouwen	4:-
Alle de lege tonnekens staende inde winckel	7:-
1 doosgen met saffraen wegende zuyver $2\frac{1}{2}$ pont	2:10
't pont a 20 st.	
13 loot saffraen	
't pont a $13\frac{1}{4}$	5:7:8
10 siften	9:-
6 winckel tonnetgens	5:-
2 winckel vaten met zijn toebehooren	8:5
6 ronde winckeldosen'	1:9
1 pot met wat dryakel	4:15
1 deel coper gewicht met 2 copere knippertgens	5:-
18 viercante winckel dosen 't stuck a 32 st.	28:16
1 ferneys	13:-
1 groot coperen becken wegende 22 pont	
't pont a $16\frac{1}{4}$ st.	
3 copere beckens zose zijn wegende 25 pont	
't pont a 12 st	15:-
	134:-

fol. 11

3 ysere koevoeten	
2 lose haec ende 2 rollen	f. 4:5
1 deel rosijn garen	2:10
1 lege vuyren kas	1:12
1 wanne ton met geers bij den hoop	8:15
1 burry	-:18
1 deel tobbens met 2 leren	2:-
4 pont marmelade 't pont a 13 st.	2:12
$4\frac{1}{2}$ pont ditto a 13 st.	2:18:8
1 houte kit	1:10
3 zuyckerbackers formen	1:10
4 groote tobbens ende wat rommelingh	4:-
11 lege candyscagens	1:7
1 doosgen marmelade	-:19
25 spaense olygotten 't stuck a 2 st.	2:10
$15\frac{1}{2}$ pont broot zuycker	
't pont a 12 st.	9:6
8 broden zuycker wegende $25\frac{1}{4}$ pont	
't pont a 12 st.	15:15
	63:11:8

fol. 10

1 coperen becken met gaten wegende 14 pont	
't pont a 13 st.	f. 9:2
1 houten trechter met een coperen pijp	1:-
1 pair copere schaeltgens	-:14
1 pair uts.	1:5
1 pair copere schalen	2:-
1 pair ditto	1:12
1 pair ditto	3:-
1 pair ditto	1:5
1 'pair ditto	4:5
1 pair ditto	6:5
1 pair groote copere schalen met een balans	11:-
1 groote ysere balans met 2 houte schalen	31:-
1 groote ysere balans met 2 houte schalen	51:10
952 pont yser gewicht	
't hondert a 5 gul. $7\frac{1}{2}$ st.	51:3
1 copere pijlgewicht van 8 pont	6:2:8
3 snijmessen, 1 geut	
ende 1 tonne boor	2:5
1 deel gereetschap	13:-
	196:8:8

fol. 12

7 pont cappers	
't pont a $1\frac{1}{4}$ st.	f. -:9:-
$1\frac{1}{2}$ pont marmelade	
't pont a 13 st.	-:19:8
	1:8:8

totaal f. 7607:12:8

NOTEN

48. De huurverhoudingen van het grote en het kleine huis (in de 18e eeuw: de woonkelder) waren voor zover na te gaan:
 1543: 150 £ en 80 4 (Kohier 1543 (83/32 en 34)
 1553: 110 £ en 110 £ (Kohier 1553, fol. 8)
 1557: 150 £ en 100 £ (Kohier 1557, fol. 14v)
 1562: 220 £ en 200 £ (Kohier 1562, NZ fol. 212v-213)
 1568: 116 Kar. gl. en 75 Kar. gl. (Arch. Burg. nr 550, fol. 30)
 1569: 116 Kar. gl. en 75 Kar. gl. (Kohier 1569 (NZ fol. 26v)
 1731: 800 gl. en 220 gl. (Redres verponding 1731: Wijk 19 nr 19
 1742: 650 gl. en 150 gl. (Kohier 1742: Wijk 19 nr 1687)
 1805: 600 gl. en 150 gl. (Quohier van de tauxatien (1805), Wijk 19, fol. 4)
49. Rentebrieven nr 3, fol. 241, dd 25.5.1562.
50. Kam 1968, blz. 420-421.
51. I.H. van Eeghen, De 'Officina Corveriana', de eerste internationale uitgever in Amsterdam, in *jb Amstelodamum* 78 (1986), blz. 54-75.
52. B. van Selm, Een *menighte treffelijcke Boecken*. Nederlandse boekhandelscatalogi in het begin van de zeventiende eeuw, Utrecht 1987, blz. 178.
53. 23.4.1594: Attestatie door Gerrit Harcxzn, apotheker 45 jaar, Claes Luytszn, stoeldraaier, 70 jaar, Cornelis Pieterszn Hogerbeets, 47 jaar, Thoenis Janszn, koekebakker, 46 jaar en Meijntert Pieterszn, kuiper, 43 jaar, poorters van Hoorn, ten verzoeken van Cornelis Claeszn, boekverkoper, poorter van Hoorn, in een geschil tussen hem en Claes Garbrantszn Scherm, waard in 'de Vergulde Leeuw', aangaande 5½ voet ruimteverlies aan zijn huis etc.
54. Elias Vroedschap, blz. 132;
 In 1534-1535 worden Claes en Willem Boom Peter de Melckers zonen alias Peter Ackermanszonen onder de anabaptisten vermeld (Zie: Mellink 1985, blz. 89, 121-122 en 286).
 Cornelis boom en Pieter Corneliszn Boom (. . -1609) waren voormannen der gereformeerden in Amsterdam (Zie: Ter Gouw dl VI, blz. 76 en 120), die op 1 september 1568 door de Raad van Beroerten werden verbannen (Zie: Van Nierop 1978, blz. 131 en 138).
55. Zie: *jb Amstelodamum* jg 79 (1987), blz. 45-48.
56. E.W. Moes en D.P. Burger, De Amsterdamsche boekdrukkers en uitgevers in de zestiende eeuw, dl II (1907), blz. 229-320;
 J. Belonje en I.H. van Eeghen, De familie van de drukker Willem Jansz Blaeu in Alkmaar en in Amsterdam, in *jb Amstelodamum* jg 64 (1972), blz. 75-93;
 H. de la Fontaine Verwey, Amsterdamse uitgeversbanden van Cornelis Claesz en Laurens Jacobs, in *jb Amstelodamum* jg 65 (1973), blz. 56-72;
 J. G. C. A. Briels, Zuidnederlandse boekdrukkers en boekverkopers in de Republiek der Verenigde Nederlanden omstreeks 1570-1630, Nieuwkoop 1974, passim;
 R.E.O. Ekkart, Het portret van een Amsterdamse uitgever en zijn gezin, in *Oud-Holland* jg 90 (1976), blz. 15-20.
 De volgende kinderen van Laurens Jacobszn en Marritgen Philipsdr zijn bekend:
 1. Jacobus, geb. sept. 1586; 2. Hendrick, ged. NK 26.6.1588; 3. Trijn, ged. NK 20.5.1590;
 4. Trijn, ged. NK 14.7.1591; 5. Jan, ged. OK 1.10.1592; 6. Jan, ged. NK 2.10.1594; 7. Trijn, ged. NK 29.9.1596; 8. Jan, ged. NK 3.3.1598; 9. Grietje, ged. NK 12.9.1599 en 10. Philippus, ged. NK 9.7.1602.
57. N.N.B.W. dl 9 (1933), kol. 580-581;
 Biografisch woordenboek van protestantse godgeleerden in Nederland onder red. van J.P. de Bie e.a., dl V (Den Haag 1943), blz. 623-631.
58. In 1625 werd de boedel van Pieter Merchijs, die toen eigenaar van het huis was, geliquideerd. Het kwietscheldingsregister, waarin deze overdracht moet hebben gestaan, is verloren gegaan. Doch uit een schepenenkennis dd 3.9.1643 (Sch. Kenn. nr 34, fol. 163v) blijkt dat Hendrick Laurenszn eigenaar van het huis was.

Op 15.7.1626 werd in de Oude Kerk begraven: **een kynt van Hyndyck Louweys, wonende op het Water in 'de Vergulden Moelen'**, onder welke naam het huis Damrak nr 49 toen bekend was (Zie: D.T.B. nr 1044, fol. 129v).

59. J.A. **Jochems**, Amsterdams Oude Burgervendels 1580-1795, Amsterdam 1888, blz. 32; Hendrick Laurenszn werd als luitenant op twee schuttersstukken afgebeeld:
 - a. 1630 door **Nicolaes Eliaszn** Pickenoy
 - b. 1642 door Jacob Adriaenszn **Backer**.
 (Zie: A. Blankert en R. Ruijs. Amsterdams Historisch Museum, **schilderijen** daterend van voor 1800, Amsterdam 1975/1979, blz. 19 nr 18 en blz. 111 nr 141).
 N.B. Zijn broer Philips Laurenszn (1602-1640) komt in 1640 voor onder de regenten van het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis door Claes Corneliszn Moyaert (Zie: Blankert en Ruurs, blz. 209 nr 281, en jb 68 (1976), blz. 30).
60. M.M. Kleerkoper en W.P. van Stockum, De boekhandel te Amsterdam, voornamelijk in de 17e eeuw, Den Haag 1914-1916, dl 1, blz. 347-349; Van Selm 1987, blz. 334-370.
61. Rentebrieven nr 10, fol. 82, dd 30.6.1590: **Losrente** van f 350.- sjaars op 't Gulden Claverblat' met een spijker daar achter. Gecasseerd op 16.3.1591.
62. Kw. 16, fol. 91ven **417v**, dd28.4. en 12.10.1592.
63. W.F.H. Oldewelt, de 'crudenier' stamvader van vele beroepen, in Amsterdamsche archiefvondsten, Amsterdam 1942, blz. **154-158**.
64. J.G. van Dillen, Amsterdam in 1585, Amsterdam 1941, blz. 120, fol. 91.
65. Not. L. Heijlinck, N.A.A. nr 42, fol. 146, dd 14.5.1592 en nr 43, fol. 9, dd 13.6.1592.
66. Arch. Hoge Raad nr 698, dd 29.7.1606, fol. 4
67. S.A.C. Dudok van Heel, 'De **Gapert**' van de kruidenier Hendrick Anthonisz Wissel: Damrak nr 50, in mb Amstelodamum jg 63 (1976), blz. 1-11.
68. P. Bor, De Nederlandsche Historien, Amsterdam 1679, dl **III (1681)**, blz. 770-774.
69. Tijdens de gevangenschap van Wissel werd eveneens een schoonzoon van Hendrick van **Marcken**, **Dirck** Corneliszn Vroulandt, wegens koop tijdens dronkenschap, van het land van het Huis Egmond welke hij niet kon voldoen, in de Gevangenenpoort opgesloten (Zie: Res. Staten van Holland, dd 5.8.1599).
70. Res. Staten van Holland, dd 12.5 en 3.9.1597; 30.6, 17.7 en 14.12.1598; 8.2, 10.10, 17.11 en 21.12.1600; 15.2.1601; 1.5, 14.10, 18.11 en **20.12.1602**.
71. Res. Staten van Holland, dd 4.6.1604 en 25. 11. 1606.
72. J. Melles, Het huys van Leeninge, Geschiedenis van de oude lombarden en de stedelijke bank van lening te Rotterdam 1325-1950, 's-Gravenhage 1950, blz. 9 en 10: **De felle Utrechtse** hoogleraar **Voetius** schreef de mislukking van **Wissel's plan toe aan de tegenwerking van Johan van Oldenbarnevelt, die door de tafelhouders zou zijn omgekocht, doch bij heeft deze ernstige aantijging niet met bewijzen kunnen staven**.
73. De reis om de wereld door Olivier van Noort 1598-1601, Uitgave door de Linschoten-vereniging o.l.v. J.W. **IJzerman**, 's-Gravenhage 1926, dl 11, blz. 43; R.G.P. Resolutieën der Staten Generaal van 1576 tot 1609, bewerkt door N. Japikse, dl 9 (1596-1597), 's-Gravenhage 1926, blz. 678.
74. Olivier van Noort, dl 1 en 11, passim; zie: jb 79 (1987), blz. 50 illustratie.
75. Rentebrieven nr 12, fol. **224v**, dd 15.6.1597. Gecasseerd 11.9.1625.
76. Not. J. Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 80, fol. **50v-52v**, dd 24.11.1597.
77. Uit het register op de verloren gegane rentebrieven van juni 1592 tot maart 1594 blijkt (fol. 68 en 105) dat Wissel 12 rentebrieven had opgenomen.
78. Arch. Hof van Holland nr 604, ententie 157, dd 26. 11. 1602.
 Arch. Hoge Raad nr 698, sententie dd 29.7.1606.
 Not. J. Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 78, fol. 204v-206, dd 2.12.1597; fol. **219-221v**, dd 15.12.1597; nr 79, fol. **5v-6**, dd **8.1.1598**.
79. Not. J. Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 112, fol. 88, dd **26.8.1608**.
80. De Navorscher 1897, blz. 95.

81. E.A. Engelbrecht, De vroedschap van Rotterdam 1572-1795, Rotterdam 1973, blz. 148-149. N.B. De verwijzing in noot 1 naar Elias (blz. 325) slaat niet op Hans Merchijns, de broer van Jacques Merchijns, maar hun neef.
82. Rentebr. nr 10, fol. **95***, Anno 1590.
 83. Not. L. Heijlinck, N.A.A. nr 46, fol. 34, dd 18.5.1594.
 84. Not. J. Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 78, fol. **219-221v**, dd 13.12.1597.
85. Haarlemse Loterij 1606, fol. 1001 nr 30 (Reg. 138).

Not. J. Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 196, fol. 418, dd 7.12.1609: Extract journaal Guilliam Wijs en Gillis van Keijssel, suikerbakkers, aangaande geleverde suiker.

Id., fol. 429-431, dd **22/23.12.1609**: Attestaties door o.a. Guilliam Wijs, 46 jaar oud, suikerbakker, **t.v.v.** Jonas Witsen aangaande suikerzendingen naar Rouaan.
86. J.G. van Dillen, Het oudste aandeelhoudersregister van de Kamer Amsterdam der Oost-Indische Compagnie, 's-Gravenhage 1958, blz. 232 (Jan Antheunis (Wissel) **f 1.800.-**), blz. 175 (Philips Metsue **f 3600.-**), blz. 211 (Andries Rijckaert **f 1800.-**), blz. 230 (Guilliam Wijs + Jelis van Kessel **f 6000.-**, Baernaerd Berwijns (schoonvader G. Wijs) **f 6000.-**).
87. Van Dillen 1958, blz. 81 en 97 (Philips Metsu en Jacques Merchijns **f 40.000.-**, Andries Rijckaert **f 12.000.-**, Hans Merchijns **f 6000.-** en Gillis van Kessel en de wed. Guill. Wijs **f 3600.-**).
88. Will. Verk. nr 10, fol. 19, dd 6.2.1626 en nr 14, fol. 65, dd **10.1.1633**, Na de dood van Gillis van Keijssel probeerde men tweemaal tevergeefs de suikerbakkerij te verkopen. In 1631 was de suikerbakker Rombout le Fer huurder van de bakkerij.
89. Not. J.Frzn Bruyningh, N.A.A. nr 197, fol. 600-604, dd 29.7.1613 (BIJLAGE 111).
90. R. Bijlsma, Oud-Rotterdamsche Cruyderie, in Rotterdamsch Jaarboekje 1912, blz. 91-99, blz. 94-95.

E.A. Engelbrecht, 1973, blz. 149, noot 1.
91. Not. H. Bruyningh, N.A.A. nr 747, fol. 881-883, dd 22.3.1624: Dienstcontract tussen Pieter Merchijns, kruidenier, en Balthasar van de Veene (**1609- . . .**) als zijn dienaar.
92. **Arch.** Weeskamer nr 957, dd 13.2.1625.
93. **Arch.** Weeskamer nr 957, dd 25.2.1625.
94. Pieter Merchijns was in 1621 hertrouwd met Maria Florianus (**1600-1679**), die in 1628 hertrouwd met Pieter van de Venne (**1595-1670**), drogist op 't Water bij de Dam, zoon van Pieter van de Venne (Antw. ca. **1566-1617**), drogist in de Warmoesstraat in 'de Twee Bellen' (nr 126).

N.B. Warmoesstraat nr 124 was eigendom van de familie Van de **Veene/Venne** (Zie: noot 91).